

ДІАГНОСТИКА СТАНУ УМОВ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я В УЧНІВ

У статті висвітлені теоретико-методичні аспекти діагностики стану умов професійно-технічного навчального закладу для формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів. Акцентовано увагу на вимогах до провідних умов цього процесу.

Ключові слова: педагогічні умови, ціннісне ставлення до здоров'я, учні професійно-технічних навчальних закладів.

Актуальність. Формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) сприятиме збереженню й зміцненню їх фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я. Для досягнення результату педагогічної діяльності в цьому напрямі нами запропонована педагогічна система формування ціннісного ставлення до здоров'я [3]. Педагогічними факторами системи формування ціннісного ставлення до здоров'я як складової цілісного навчально-виховного процесу залишається триада "освітнє середовище – діяльність педагогічного колективу – діяльність учнівського колективу". Специфічність загальних факторів навчально-виховного процесу в педагогічній системі формування ціннісного ставлення до здоров'я виявляється в їх здоров'яформувальному змісті. Отже, постає проблема діагностики стану педагогічних умов, які необхідні для ефективної здоров'яспрямованої діяльності професійно-технічного навчального закладу.

Мета статті: обґрунтувати діагностику стану педагогічних умов навчального закладу для формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ.

Аналіз актуальних досліджень. Визначенню провідних умов педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів сприяли праці Н. Гонтаровської, Г. Ковальова, В. Панова, М. Рожкова, В. Рубцова, В. Явіна та багатьох інших. Спираючись на праці психологів і педагогів щодо освітнього середовища, однією з умов системи формування ціннісного ставлення до здоров'я визначено створення здоров'ясприятливого освітнього середовища, під яким розуміємо під яким розуміємо систему впливів, умов і можливостей, що спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я всіх суб'єктів навчально-виховного процесу, формування у них ціннісного ставлення до здоров'я, розвиток особистості відповідно до її талантів, розумових і фізичних здібностей. Другою умовою визначена здоров'яспрямована діяльність педагогічного колективу, третьою – здоров'яспрямована діяльність учнівського колективу.

На думку експертів щодо пріоритетної умови педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ беззаперечною перевагою належить діяльності учнівського колективу [2]. Це свідчить про важливість організації учнівського самоврядування у професійно-технічному навчальному закладі та підтримки його ініціативності й активності у здоров'яспрямованій діяльності. Друге місце за важливістю впливу на процес формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ експерти відвели освітньому середовищу, а третє – діяльності педагогічного колективу [2].

Виклад основного матеріалу. Стан умов педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ, на нашу думку, можна визначити за допомогою оцінювання ступеню реалізації конкретних вимог кожної умови. Застосовуючи сучасні інформаційні підходи, що і в процесі розробки методики визначення рівнів сформованості ставлення до здоров'я [2], нами створена методика експертного оцінювання стану педагогічних умов навчального закладу для формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів.

Для проведення процедури експертного оцінювання складений перелік вимог, які конкретизують кожну умову, у процесі забезпечення яких можливе ефективне функціонування педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ:

1) створення здоров'ясприятливого освітнього середовища вимагає відповідності матеріально-технічної бази та санітарно-гігієнічних умов державним нормативним документам (просторово-предметна достатність); забезпечення умов для проведення тренінгової роботи й організованого дозвілля учнів ПТНЗ; організації навчально-виховного процесу за комбінованою моделлю навчання, за якою передбачена валеологізація загальноосвітніх, професійно-теоретичних предметів і проведення спецкурсу, присвяченого питанням здоров'я і здорового способу життя; застосування методів, адекватних віковим і психофізіологічним особливостям учнів ПТНЗ, інтерактивних методів у навчанні і вихованні; встановлення гуманістичних й демократичних взаємовідносин між учасниками навчально-виховного процесу;

2) організація здоров'яспрямованої діяльності педагогічного колективу передбачає підтримку викладачами професійно-технічних навчальних закладів здоров'яспрямованої діяльності, психологічну готовність викладачів демонструвати переваги здорового способу життя у ході здоров'яспрямованої діяльності (власний приклад), володіння знаннями, активними й інтерактивними методами формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ, сучасними засобами навчання і виховання, методиками оцінювання рівнів сформованості ціннісного ставлення до здоров'я учнів;

3) організація здоров'яспрямованої діяльності учнівського колективу вимагає ініціативності й активності в організації та проведенні здоров'яспрямованої діяльності як у професійно-технічному навчальному закладі, так і за його межами; участі переважної більшості учнів у здоров'яспрямованих заходах навчальної групи та/або закладу; здоров'яспрямованої діяльності учнівського самоврядування, що організована за методом проєктів; дотримання

традицій і правил професійно-технічного навчального закладу, зародження нових традицій, пов'язаних із збереженням, зміцненням та формуванням здоров'я учнів. Дані опитування експертів опрацьовані за методом аналізу ієрархій [4], внаслідок чого встановлені вагові коефіцієнти кожної з вимог [1].

За експертною оцінкою вагові коефіцієнти вимог конкретизації педагогічних умов розподілилися таким чином:

- для створення здоров'ясприятливого освітнього середовища серед визначених необхідними і достатніми вимогами експерти у якості провідних обрали "взаємовідносини між учнями і викладачами" та "зміст навчання" (вагові коефіцієнти – 0,265 та 0,264 відповідно). Найменш важливою вимогою експерти визначили "просторово-предметну достатність" (ваговий коефіцієнт (ω) – 0,155);

- для організації здоров'яспрямованої діяльності педагогічного колективу пріоритетною вимогою експерти визнали "методичну підготовку викладачів" ($\omega=0,249$), що вказує на необхідність у посиленні уваги до цього питання науковцями і поширенні позитивного досвіду з формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів на заклади професійно-технічної освіти. Найменшу відносну питому вагу за результатами експертного оцінювання отримала вимога "власний приклад" ($\omega=0,155$);

- для організації здоров'яспрямованої діяльності учнівського самоврядування, умови яка отримала найбільш високу оцінку в експертів, пріоритетною вимогою визнано "ініціативність учнів-лідерів" (ваговий коефіцієнт дорівнює 0,495). Майже у два рази менша відносна вага інших вимог, таких як "участь учнів" ($\omega=0,252$) і "традиції та інновації" ($\omega=0,257$).

Після визначення вагових коефіцієнтів вимог, що конкретизують педагогічні умови системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ, була розроблена їх інтегральна оцінка (ІО УМОВ). Умовні одиниці (бали) виражають рівень відповідності реальної вимоги еталонній, взірцевій. Отже, всі вимоги до умов педагогічної системи були об'єднані єдиною бальною шкалою від "0" до "1" [1, с. 63]. Рівень відповідності кожної вимоги встановленому еталону відображався в балах за умовною шкалою:

1 бал – вимога характеризується відповідністю встановленій нормі;

0,5 бала – вимога частково відповідає еталону;

0 балів – вимога відсутня або має низький рівень відповідності еталону (встановленій нормі).

Детальні вербальні трьохрівневі характеристики кожної з вимог наведені у наших методичних рекомендаціях [2]. Для кожного професійно-технічного навчального закладу інтегральна оцінка педагогічних умов навчального закладу (ІО УМОВ) може бути розрахована за відповідною формулою [2].

Для діагностики рівня розвитку та забезпечення педагогічних умов у професійно-технічному навчальному закладі за цією формулою розраховується їх інтегральна оцінка. Вона порівнюється з даними таблиць, які розроблені нами за результатами оцінювання стану педагогічних умов системи формування ціннісного ставлення до здоров'я у 62-х ПТНЗ Вінницької та Сумської областей (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка рівня реалізації умов навчального закладу педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я учнів

Інтегральна оцінка рівня забезпечення педагогічних умов формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ	Якісна оцінка рівня забезпечення педагогічних умов формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ
менше 0,500	низький рівень
0,500 – 0,850	середній рівень
більше 0,850	високий рівень

Якісний аналіз інтегральної оцінки рівня забезпечення педагогічних умов професійно-технічного навчального закладу щодо формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів представляється таким чином.

Низький рівень ступеню реалізації умов характеризується недостатнім розвитком компонентів освітнього середовища: просторово-предметна достатність слабко розвинена, існують порушення санітарно-гігієнічних умов навчання та виховання, державних санітарно-гігієнічних правил і норм у процесі утримання і експлуатації матеріально-технічної бази навчального закладу; організація навчально-виховного процесу не відповідає жодній моделі з відомих у світі для навчання підлітків і молоді навичкам здорового способу життя, у змісті виховання слабко висвітлені питання щодо ціннісного ставлення до здоров'я та способу життя; методи навчання та виховання не відповідають або віковим, або психофізіологічним особливостям учнів, не враховується стан здоров'я учнів; взаємовідносини між учнями і педагогами переважно авторитарні та/або ліберальні. Діяльність педагогічного колективу характеризується недостатньою психологічною готовністю викладачів до здоров'яспрямованої діяльності, їх слабкою методичною підготовкою, частковою невідповідністю здоровому способу життя викладачів, слабким контролем за елементами способів життя учнів та стимулюванням у них здорового способу життя. Рівень організації позаурочної виховної роботи вимагає суттєвих змін. Діяльність учнівського колективу відрізняється слабкістю, відсутністю ініціативи, небажанням брати участь у позаурочних заходах професійно-технічного навчального закладу.

Середній рівень забезпечення умов характеризується достатньо розвиненою матеріально-технічною базою навчального закладу, яка вимагає несуттєвих змін для забезпечення здоров'я спрямованої діяльності; організація навчально-виховного процесу супроводжується валеологізацією більшості предметів або проведенням спецкурсу, спрямованого на формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів; використовуються методи навчання й виховання, адекватні віковим та психофізіологічним особливостям учнів; у навчально-виховний процес впроваджуються активні та інтерактивні методи, здоров'язбережувальні технології; у взаємовідносинах між учнями та викладачами помітні ознаки авторитарних та/або ліберальних взаємовідносин, що вимагає змін. Представники педагогічного колективу переважно підтримують здоров'я спрямовану діяльність у професійно-технічному навчальному закладі, виявляють ініціативу з питань її організації, володіють потрібними знаннями і сучасними методами формування ціннісного ставлення до здоров'я (зокрема, інтерактивними методами навчання і виховання), слугують добрим прикладом для учнів у дотриманні здорового способу життя. Контроль і стимулювання навичок здорового способу життя вимагають посилення і більш ефективного використання. Виховна робота проводиться активно, але потребує врахування інтересів і ціннісних орієнтацій учнівської молоді. Участь учнів у позаурочних заходах також бажає покращення як у кількісному, так і в якісному плані; є потреба у створенні нових традицій навчального закладу, спрямованих на здоровий спосіб життя.

Високий рівень реалізації умов для формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ характеризується відповідністю матеріально-технічної бази навчального закладу сучасним вимогам до здоров'я спрямованої діяльності, санітарно-гігієнічним правилам і нормам; навчально-виховний процес організований за комбінованою (змішаною) моделлю навчання; виховні позаурочні заходи, спрямовані на формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ проводяться для всього закладу не менше одного разу на місяць, для курсів, груп – не менше двох разів на місяць; серед методів навчання і виховання переважають активні та інтерактивні; взаємовідносини як між учнівським і педагогічним колективами, так і всередині кожного з колективів відрізняються гуманністю і демократичністю. Понад 70 % викладачів підтримують здоров'я спрямовану діяльність навчального закладу і виявляють ініціативу з питань її організації, володіють потрібними знаннями і сучасними методами формування ціннісного ставлення до здоров'я (зокрема, інтерактивними методами навчання і виховання, інформаційними технологіями). Показники здорового способу життя включено до рейтингу навчальних груп. Викладачі й учні не порушують правила внутрішнього розпорядку професійно-технічного навчального закладу. Працюють різні гуртки і спортивні секції закладу, учні систематично залучаються до різноманітних заходів і позаурочний та позанавчальний час. Активно працює учнівське самоврядування, яке часто виступає ініціатором і організатором заходів, що спрямовані на формування ціннісного ставлення до здоров'я. Традиції й правила внутрішнього розпорядку професійно-технічного навчального закладу постійно дотримуються як учнями, так і педагогами, впроваджуються інновації, зароджуються нові традиції відповідно до вимог часу, викладачі й учні бачать перспективи для подальшого розвитку процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я в умовах професійно-технічного навчального закладу.

Необхідність забезпечення умов педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ зумовлена зв'язками між ними та рівнями сформованості як компонентів, так і ціннісного ставлення до здоров'я у цілому, які були виявлені за допомогою кореляційного аналізу. Аналіз коефіцієнтів кореляції між рівнем реалізації педагогічних умов та інтегральною оцінкою ціннісного ставлення до здоров'я дає підставу стверджувати, що рівні сформованості ціннісного ставлення до здоров'я та всіх його компонентів вірогідно залежать від сукупності рівня реалізації педагогічних умов у ПТНЗ (табл. 2).

Детальний аналіз взаємозв'язків між компонентами ціннісного ставлення до здоров'я та педагогічними умовами системи дозволив з'ясувати, що найбільший вплив на формування компонентів ціннісного ставлення до здоров'я справляють вимоги умови організації здоров'я спрямованої діяльності учнівського колективу, усі зв'язки з ними є вірогідними: з когнітивним компонентом $r=0,518$, $p<0,05$; з ціннісно-мотиваційним $r=0,693$, $p<0,05$; з діяльнісно-поведінковим $r=0,431$, $p<0,05$. Водночас на процес формування когнітивного та діяльнісно-поведінкового компонентів вимоги такі умови як створення здоров'я сприятливого освітнього середовища та організація здоров'я спрямованої діяльності педагогічного колективу, впливають незначно, вірогідного зв'язку між ними не виявлено.

Таблиця 2

Характеристика кореляційних зв'язків педагогічних умов з рівнями сформованості ціннісного ставлення до здоров'я та його компонентами в учнів ПТНЗ

Компоненти ціннісного ставлення до здоров'я	Вимоги щодо умови створення здоров'я сприятливого освітнього середовища (r)	Вимоги щодо умови організації здоров'я спрямованої діяльності педагогічного колективу (r)	Вимоги щодо умови організації здоров'я спрямованої діяльності учнівського колективу (r)	Педагогічні умови формування ціннісного ставлення до здоров'я (r)
Когнітивний	0,315	0,343	0,518	0,49
	$p>0,05$	$p>0,05$	$p<0,05$	$p<0,05$
Ціннісно-мотиваційний	0,763	0,483	0,693	0,826
	$p<0,001$	$p<0,01$	$p<0,001$	$p<0,001$
Діяльнісно-поведінковий	0,182	0,338	0,431	0,453
	$p>0,05$	$p>0,05$	$p<0,05$	$p<0,05$

Ціннісне ставлення до здоров'я (у цілому)	0,623	0,567	0,749	0,819
	p<0,05	p<0,05	p<0,001	p<0,001

Від забезпечення вимог щодо освітнього середовища і діяльності педагогічного колективу залежить формування ціннісно-мотиваційного компонента. Його коефіцієнт кореляції з вимогами створення здоров'ясприятливого освітнього середовища дорівнює 0,763 ($p<0,05$), а з вимогами організації здоров'яспрямованої діяльності педагогічного колективу – 0,482 ($p<0,05$). Слід зауважити, що між сформованістю діяльнісно-поведінкового компонента та вимогами до здоров'яспрямованої діяльності педагогічного колективу існує тенденція до зміцнення зв'язку.

Висновки. Таким чином, розроблена та запропонована нами методика оцінювання рівня реалізації умов навчального закладу для формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів ПТНЗ надають підстави для наукового обґрунтування діагностики й моніторингу за організацією та функціонуванням педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я у закладах професійно-технічної освіти. Результати аналізу кореляційних зв'язків між педагогічними умовами та їх вимогами з рівнями сформованості ціннісного ставлення до здоров'я та його компонентів в учнів ПТНЗ указують на важливість з'ясування змістово-технологічних особливостей педагогічної системи формування ціннісного ставлення до здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антомонов М. Ю. Математическая обработка и анализ медико-биологических данных / М. Ю. Антомонов. – К. : Фірма малого друку, 2006. – 558 с.
2. Єжова О. О. Методика оцінювання здоров'яспрямованої діяльності навчального закладу / О. О. Єжова – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – 44 с.
3. Єжова О. О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів у педагогічній системі / О. О. Єжова // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – № 4–5 (14). – С. 72–82.
4. Саати Т. Принятие решений : метод анализа иерархий / Т. Саати. – М. : Радио и связь, 1993. – 278 с.

Подано до редакції 09.07.12